

Oponentský posudek disertační práce

Mgr. Robert Kanócz, *Hra – tvář poslední situace?*

Na začátku své disertační práce Mgr. R. Kanócz klade otázku, „co je hra“, a v jednotě s ní i otázku, jestli vůbec „stojí za nejrůznějšími užitími“ slova hra „tentýž pojem“. Odpověď, kterou navrhuje, zní, „že v zásadě za všemi užitími jeden obecný význam zahlédnout lze,“ a formulačně ho fixuje jako „co do smyslu autonomní ‚rozhodování se‘ o něčem“. V závěrečném textu disertace zdůrazňuje, že jeho „výměr nemá [...] představovat nějaký více či méně extravagantní nápad a návrh, čemu bychom mohli také říkat ‚hra‘ – stojí za ním dlouhé probírání všemožných skutečností, kterým ‚hra‘ říkáme,“ a spolu s tím „zkoušení, co vše“ ho jeho „jazykový cit nutí či co“ mu „alespoň umožňuje takto označit, a snaha co možná jasně postřehovat ten rys, který označení hra ‚vyvolává‘...“ (s. 165) Musím uznat, že ve mně jeho tvrzení nevyvolává pochybnosti. Myšlenkové úsilí, které ho k výše uvedenému výměru vedlo, v úvodních pasážích své práce přesvědčivě dokládá.

V dalším postupu autor vychází od výše uvedeného určení hry jako obecného typu smysluplnosti dění a k řešení otázky, „zda a v jakém smyslu není zcela universální – zda není hrou všechno“ (s. 166) V posledku – přes rozvinutí ontologie hry a rozšíření záběru i na situace, které samy o sobě již nelze označovat jako „hrové“ (termín R. Kanócze) – dospívá až k obecné teorii situace jevení. Navrhuje „vidět každou situaci jako dění soupatřičnosti jistých zcela konkrétních hypoteticky neredukovatelných momentů situace jako takové“, které označuje – poněkud riskantně – titulem transcendentálie. Těmito bytostnými momenty situace podle něj jsou (vedle samotného *dění*) polarit *„určité – neurčité, přítomné – nepřítomné, celkové – částečné, dělané mnou – dějící se samo, vhodnější – méně vhodné.“* (s. 167) Problematiku pak dále rozvíjí za využití myšlenky naprosté otevřenosti budoucnosti. Autorův postup je přitom po mém soudu velmi strmý a ne vždy snadno sledovatelný (četbu neulehčují velmi komplikovaná souvětí), ale mám ho za věcně korektní a oceňuji, že výklad problematiky ilustrují dobře zvolené příklady.

Ve druhé části práce se Mgr. Kanócz věnuje diskuzi s autory, kteří jsou pro něj vzhledem ke sledované problematice relevantní, přičemž zvláštní pozornost věnuje M. Heideggerovi, E. Finkovi a J. Patočkovi. Práce je tedy velmi neobvykle rozvržena, a to nejen jako práce disertační: v první části autor předkládá vlastní řešení problému a k literatuře odkazuje jen příležitostně, spíše na obecné rovině (často k celým monografiím), a až ve druhé

se věnuje výsledkům dosavadního bádání. Mám nicméně za to, že je toto členění textu výsledkem legitimního rozhodnutí. Ve filosofii snad ani není žádoucí vyžadovat standardní postupy a je dobré ponechat autorovi možnost rozvrhnout studii podle vlastního uvážení, se zřetelem k věci, kterou se zabývá. I když je však zvolený postup legitimní, má přece jen jeden nežádoucí důsledek: ke klíčovým tezím autor dospívá již na konci první části. Jistě, v části druhé autor komentuje a upřesňuje stanoviska, ke kterým v předešlém postupu dospěl, což není u jeho nesnadného textu na škodu, a navíc sleduje výše zmíněné myslitele z nové perspektivy, ale přesto tato část působí dojmem appendixu.

Připomínky:

Hry (?) typu ilinx autor vylučuje následovně:

„Nechme teď stranou, že o dětech někdy říkáme, že „si hrají“, téměř idiomatically, i když se věnují zábavám, jež samy o sobě herní charakter nevykazují. O dětech točících se na kolotoči či kolem své osy lze říci, že „si hrají“, jen pokud míníme obecně „dětskou zábavu“, na niž nahlížíme zvenčí jako na dětské „bavení se“ či „blbnutí“ a výrazu „hrají si“ bychom pak užili, ať by děti konkrétně dělaly v zásadě cokoli...“ (s. 12)

Argumentace je srozumitelná, ale přece jen mi zde chybí aspoň stručná konfrontace s Caillloisovým pojetím. Jde však jen o nabízející se příklad – myslím, že by první části prospělo více obdobných polemických exkurzů, především by ji to mohlo učinit přístupnější.

Za relevantní považuji většinu autorových kritických vyjádření k dílu E. Finka, např.:

„Finkovo pojetí přístupnosti světa (samotného) je vůbec mlhavé. Fink se často vyjadřuje, jakoby se svět sám vůbec nejevil, jakoby se jevily jen nitrosvětské věci, a svět byl zcela nezjevným zjevováním, dáváním těchto věcí-jevů. Z jiných vyjádření je, domnívám se, jasné, že chce jen zdůraznit, že *běžně* se zaměřujeme jen na věci, ne na svět a že svět se nikdy nemůže zjevit *jako věc*.“ (s. 95) Popř.: „Fink ale otázku všech typů přístupností světa neřeší a o jeho přímém postřehování, resp. přímém postřehování jeho povahy, hovoří jen velmi zřídka a neurčitě. Ve svých výkladech, jak řečeno, vždy velmi zdůrazňuje, že ‚běžně‘, ‚většinou‘ jsme zaměřeni pouze na jsoucna, že je velmi těžké se od nich k dění světa odpoutat, že tradice metafysického myšlení nám to příliš neulehčuje; a stylizuje své úvahy jako teprve první tápavé vykračování od ontologie nitrosvětského k myšlení světa samého. Pokud Fink krok k myšlení světa udělá, tak zpravidla jen na chvíli, v náznaku, většinou krátce před koncem spisu. Neustále se vrací k postoji upřenému jen na věci, k různým jeho propracovaným

variantám u metafysických myslitelů a zdůrazňuje průběžně, že bude třeba se z takového myšlení vymanit, že zapomínají na svět, který jejich prostředky nelze myslet, že bude třeba začít myslet jinak, jít dál než k negativnímu vymezení světa jako něčeho, co *není* žádným nitrosvětským jsoucnem, to že zůstává úkolem pro příští myslitele.“ (s. 97) Tyto charakteristiky slabin Finkova pojetí světa jsou výstižné a v plném rozsahu je sdílím.

Zdrženlivější jsem však v případě následující kritiky:

„K Finkovu často opakovanému, i když patrně ne zcela doslovně míněnému tvrzení, že se jeví jen „nitrosvětské“ záležitosti, se váže další jeho tvrzení, totiž že všechna naše slova označují ve vlastním smyslu pouze nitrosvětské záležitosti. (A proto lze povahu světa pojmenovávat jen v metaforách.) Není přitom jasné, proč by v souvislosti se světem nemělo být možné mluvit *ve vlastním smyslu slova* o pohybu, vznikání či vyvstávání, zániku či mizení, proměně, určitém, neurčitém, přítomném, nepřítomném, celku, části, podmíněném a nepodmíněném, případně o soudržnosti, souvztahu, soupatřičnosti apod. proč bychom měli taková vyjádření považovat za metaforická – rysy a aspekty nejzazšího dění se nám nějak ukáží, my spontánně (vedeni jednoduše jazykovým citem a nemajíce dojem, že něco na něco přenášíme) sáhneme po nějakém slovu, druhotně můžeme zkoumat, jak se význam, v jakém jsme ho užili, liší od významu v jiných užitích (a jak se liší předměty, které pojmenovávají rys vykazují). Proč bychom se měli domnívat, že ‚ve skutečnosti‘ jde o metafory?“ (s. 98)

Autorova argumentace mě zde úplně nepřesvědčuje: ano, můžeme spontánně, vedeni jazykovým citem, aniž máme dojem, že něco na něco přenášíme, sáhnout po nějakém slovu... ale to přece ještě neznamena, že se přitom nebudeme vyjadřovat metaforicky.

Souhlasím s autorovým kritickým postojem k Finkovu upírání hry zvířatům („...fenomenologické filosofii, jež chce být ‚světskou moudrostí‘ vystřízlivělou ze soustavného překračování mezi toho, co opravdu můžeme vědět, by v tomto bodě slušela větší míra přiznaného nevědění“, s. 99), nicméně mám za to, že by zde bylo vhodné připomenout, že v tomto ohledu je Fink fatálně závislý na myšlení M. Heideggera (srv. např. *GA 29–30*, s. 261 nn). Za skutečně Finkův považuji jen argument, že se zvířata „nevěnují *předstírajícím* hrám“, na který autor upozorňuje.

Snad nejvýznamněji se autor vymezuje proti všem třem preferovaným myslitelům – i když s významnými odchylkami, podmíněnými celkovou povahou interpretace jejich díla – v ohledu jejich spojování jevení a světa. Např. u Heideggera uvádí: „Pokud jde o (o úplnost

usilující) ‚výčet‘ toho, co je přítomno vždy, když je přítomno vůbec něco, Heidegger nejen nic takového – jak právě řečeno – nepředkládá, ale leckteré dimense světa či bytí, které jmenuje, nelze při mém položení otázky jako dimense všudypřítomné, ‚transcendentální‘ přijmout. – Není třeba rozvádět, že např. nic jako země např. v některých snech nemusí nijak figurovat, a k jevení tedy nepatří.“ (s. 58) Otázkou pro mě je, jestli by autorově práci neprospěla konfrontace s fenomenologickým myšlením, pro které – tak jako pro něj – není podmínkou všech jednotlivých jevů horizont světa. Představitelem tohoto přístupu je např. Marc Richir, který se snaží myslet samu původní – předintencionální – fenomenalizaci, a přichází proto s koncepcí čisté fantazie, nemající předmětný korelát. S tímto typem fenomenologického myšlení by se autor musel vyrovnávat úplně jinak než se vzájemně blízkými pozicemi tří zmíněných Husserlových žáků a snad by mu to umožnilo promyslet a předeštíit vlastní pozici ještě důkladněji a plastičtěji.

.
Drobné připomínky:

Na začátku druhého oddílu první části práce autor prohlašuje: „Uzavřeli jsme první část této práce, která měla za cíl zjistit, co hra je a jaké má základní podoby...“ (s. 24) Tvrzení je mírně matoucí.

V bibliografii autor uvádí vedle „pramenů citovaných a odkazovaných v práci a pramenů, jež se bezprostředně vztahují k probíraným speciálním tématům“ i „některá díla, která“ jeho „úvahy významně ovlivnila“, i když je v textu přímo necituje ani k nim neodkazuje. (s. 175) To je jistě legitimní, nicméně si myslím, že jeho bibliografie by byla přehlednější, kdyby tyto údaje od seznamu přímo uváděných zdrojů oddělil.

Pro případné publikování disertace doporučuji o něco současnější jazyk – např. uznávám, že autor správně používá i přechodníky minulé, ale přiznám se, že i mě, který jsem na starší češtinu zvyklý, v současném textu už poněkud ruší.

Mé připomínky k disertaci Mgr. Kanócze mají tedy jen charakter podnětů k další diskuzi či upozornění na (po mém soudu) formální nedostatky. Jeho práci každopádně považuji za přínosnou a doporučuji ji k obhajobě.

25. 8. 2018

Mgr. Richard Zika, Ph.D.